

och kulturbyggen, gränsdragningar och identiteter i det Sverige som blivit mångkulturellt genom invandring och flyktingströmmar. Ämnen, infallsvinklar, problemställningar i etnologiska avhandlingar och forskningsrapporter har vidgat förståelseramar och gett en djupare kulturell och social dimension, men denna samlade kunskap, grundad på kulturanalytiska synsätt, har tyvärr inte fått något utrymme i boken.

I begreppet "Lokal identitet" framhåller Dahllöf den förändring som skett i den etnologiska fokuseringen. Hon konstaterar "att en tyngdpunktsförskjutning skett från en mera plats- eller regionalbunden skildring av närmiljön mot den enskilde individens upplevelser av sin omgivning". Men hon förbiser att i denna upplevelsetolkning ligger samband som gett begreppet "plats" en djupare analytisk innebörd. I kulturforskningen står det både för det faktiska landskapet och för de rumsliga förutsättningarna att använda och värdera det samt för människors identifikation i landskapet. Det är alltså inte fråga om miljön *eller* människorna utan om ett samspel som Dahllöf också berört: "Vad vi ser är en plats där vi projicerat och förankrat våra egna upplevelser." I skönlitteratur finner vi ständigt levande exempel på hur människor "skapar" platsen genom agerande i vardagslivet i möten med andra och genom kunskaper och föreställningar, erfarenheter och känslor. Fiktionsens handlingar ger också inblick i hur människors delaktighet i platsen förändras genom samhällets åtgärder under tidens gång.

I fråga om "dagens lokala identiteter" framhåller Dahllöf granndisciplinernas betydelse som hjälp vid etnologiska analyser. Det är angeläget att påpeka att det inte bara sker utbyte av "hjälp" mellan ämnen. Regionalitet innehåller forskninguppgifter och problem kring vilka många tvärvetenskapliga projekt samlas med deltagare som är givare och mottagare av empiri, idéer och metoder. Mycket talar för att forskningsstrategier i framtiden blir gränsöverskridande med flexibla kombinationer av insatser inom gemensamma ramar.

I kapitlet "Individ och samhälle – utbildning och kultur" möter vi den institutionella nivån i kunskapsförmedling och uppfostran. Kulturmötesproblematiken avspeglas i debatter och berättelser om spelet inom och mellan grupper på skolans olika arenor. Dahllöfs erfarenheter som lärare och lärarutbildare ger ett inifrånspektiv som laddar framställningen med stoff och idéer. Men frågan inställer sig också – som ofta i etnologiska studier – om införståddhet gör det svårare för forskaren att ta till sig "andras" synsätt. Skolvärlden

är en brännpunkt där olika "bilder" tar spjörn mot varandra och ingen bild är den "rätta". Som författare och debattör har Dahllöf bidragit till att lyfta fram och nyansera det som "händer" i möten mellan människor och minnen. Akademisk kultur – speglad i forskardebatt och biografiska källor – ingår också i diskussionen kring utbildning, identitet och förankring i samhället.

Till sist tar Dahllöf upp sin grundtanke att "Författaren som kulturavslöjare" blir etnologens informant, eller snarare medforskare. Här vidgar hon perspektivet till att innefatta genomgripande mänskliga förhållanden i den europeiska smältdegeln. Slavenka Drakulić ger "närhet och distans till det ohyggliga som sker runt henne" i forna Jugoslavien, där hon måste bearbeta upplevelser och genomföra ett splittrat identitetsbygge i en främmande vardagsverklighet. Theodor Kallifatides dubbla nationella identiteter innebär svårhanterliga kulturmöten som dock får sammanhang i hans egen kulturella medvetenhet. Mer osäkra och frågande är de röster som hörs i antologin *Världen i Sverige*, men de är ändå avslöjare som borde bli hörda i öppen dialog med svenska röster, sammanfattar Dahllöf. Hennes metod att "göra etnologi" av självbiografiskt litterärt berättande är ett bidrag till den breda utforskningen av livsvärldar som är mångkulturella på olika plan. Hennes syfte med boken är att den ska ge kunskaper och insikter som underlag för samtal om mänskliga relationer, främst i utbildningssammanhang.

Ingrid Nordström, Lund

Familj och kön. Etnologiska perspektiv. Birgitta Meurling, Britta Lundgren & Inger Lövkrona (red.). Studentlitteratur, Lund 1999. 207 s. ISBN 91-44-00778-7.

Hur kön skapas och ges mening inom ramen för familjen är temat för antologin *Familj och Kön. Etnologiskt perspektiv*. Även om bidragen inte direkt relateras till varandra utan mer ger exempel på etnologisk forskning inom området så framträder ett spännande fält med flera beröringspunkter mellan de olika bidragen. Ett par av författarna utgår från filosofen Judith Butlers teorier och undersöker hur föreställningarna om kön konstrueras och reproduceras genom individers tolkningar och meningsskapande. Sociologen Anthony Giddens är en annan teoretisk inspirationskälla. Flera bidrag relateras till hans analys av den senmoderna kärleken. Några författare anknuter till historikern Thomas Laqueurs

teori. Denna teori bygger på hur synen på kvinnligt och manligt har förändrats inom den medicinska litteraturen. Laqueur hävdar att manligt och kvinnligt kön betraktades som samma kön före 1700-talet för att senare ersättas med en föreställning om två artschilda kön.

Britta Lundgren inleder med att gå igenom tidigare etnologisk familjeforskning. Boken består av tre avdelningar som var och en inleds med en presentation av de olika teoretiska perspektiven. I den första avdelningen finns ett historiskt anslag. Den andra avdelningen omfattar bidrag som knyter ihop tro, kön och erotik. I den tredje diskuteras normer kring familj, föräldraskap och kön.

Den förmoderna familjen behandlas i två bidrag varav Inger Lövkrona står för det ena. Lövkrona är kritisk till tidigare etnologisk forskning som betonar den förmoderna kvinnans starka ställning i hushåll och samhälle. Hon hävdar att kvinnorna genomgående var underordnade männens makt och tolkningsföreträde. Manligt och kvinnligt kön var, visar Lövkrona, i allra högsta grad meningsskapande kategorier i det dåtida samhället. Hon går därmed i polemik mot synen på det förmoderna samhället som ett "enkönat" samhälle i linje med Thomas Laqueurs teori. Sören Jansson, som är författare till det andra bidraget, betonar å sin sida de gemensamma dragen i mäns och kvinnors dagliga liv, och pekar på att såväl kvinnor som män utförde arbeten som förknippades med det andra könet. Detta hävdar han är tecken på att samhället var kulturellt enkönat. Också Lövkrona tar upp flexibiliteten i arbetsdelningen, men hon betonar att det främst var kvinnorna som kunde bryta könsgränserna och utföra mansarbeten. Hon konstaterar att det patriarkaliska systemet krävde en viss flexibilitet för att vidmakthålla strukturerna. Hon pekar på att kön konstruerades genom olika diskurser och praktiker och hon konstaterar att det fanns utrymme för förhandling och ifrågasättande av könsordningen inom ramen för den hierarkiska strukturen. Samtidigt hävdar hon liksom Jansson att likheterna mellan könen dominerade över olikheterna och att skillnaden mellan könen främst rörde sig om att kvinnor sågs som mindre värda än män. Jag har svårt att förstå vad Lövkrona grundar sin mening på, då hon tidigare i artikeln behandlat område för område och visat att kön spelade en avgörande roll för kvinnors och mäns rättigheter och skyldigheter, för hur de betraktades och behandlades.

Lena Martinssons och Bo Nilssons artiklar ger inspirerande exempel på hur man kan gå tillväga för att

undersöka hur föreställningarna om kön ges mening i speciella diskurser. Båda författare är inspirerade av Judith Butler. Martinsson har undersökt texter i Husmoderns Gyllene Bok från 20-talet och hittat två kvinnliga författare som för fram motstridiga synsätt på vad manligt och kvinnligt naturligen är och bör vara. En stor poäng i hennes artikel är att den lyfter fram kampen mellan synsätten. Ofta skildras tidigare epoker genom en ensidig belysning av en dominerande världsbild, medan motsättningar mellan olika synsätt och strider om definitioner förbises. När vi nu får lyssna till olika aktörers röster ges en bild av 20-talet som lyfter fram en instabilitet och kulturell dynamik. Den ena aktören hävdar traditionellt kvinnliga värden, såsom att en hustru ska underordna sig mannen. Den andra hävdar kvinnors rätt till självständighet och jämställdhet med mannen. Husmoderns Gyllene Bok lästes av många kvinnor vid den tiden och Martinsson betonar att den därför är intressant såsom varande en av de krafter som bidrog till att forma könsidentiteten för den tidens kvinnor.

Nilsson visar hur en konventionell syn på kärnfamiljen genomsyrar de juridiska förhandlingarna kring en vårdnadstvist på 50-talet. Han finner, vilket inte är förvånande med tanke på domstolväsendets samhällsbevarande roll, att utsagorna om de inblandade bedöms mot normerna om hur en man respektive en kvinna bör vara inom ramen för en komplementär könsordning inom kärnfamiljen.

Flera bidrag diskuterar hur kön formas inom ramen för parrelationen. Birgitta Meurling diskuterar hur prästyrket reglerar könskonstitueringen i prästfamiljen. Hon har intervjuat prästfruar i olika åldrar och med olika syn på sin uppgift som prästfru. Gemensamt för informanterna var att den kristna tron i hög grad formade könskonstitueringen och vardagen i deras äktenskap. Prästyrket betraktades som ett gudomligt sanktionerat kall av sådan betydelse att det involverade hela familjen och krävde att de övriga familjemedlemmarna anpassade sig, i synnerhet till kravet på prästen att ständigt vara beredd att rycka ut. Prästens makt över de övriga familjemedlemmarna i kraft av sitt yrke benämner Meurling positionsmakt. Hon betonar samtidigt att det fanns en variation i prästfamiljernas könsordning. Kvinnorna hade olika grad av inflytande i "förhandlingarna" med sina män. T.ex. kunde en barnmorska i kraft av sitt "kall" hävda sina skyldigheter att rycka ut i sitt yrke. Prästyrket hade sålunda lite olika innebörder för familjerna. I artikeln får läsaren en inblick i det

komplexa samspelet mellan yttre könsstrukturer, präst-yrkets speciella föreställningsvärld samt individuella förutsättningar och synsätt som formar könskonstitueringen i prästfamiljerna. Prästyrket är speciellt med sin religiösa överbyggnad men det är ändå lätt att hitta paralleller med andra familjetyper som t. ex. äktenskap mellan män i chefsställning och kvinnor i lägre befattningar.

Helene Brembeck utgår från intervjuer med unga mödrar och deras frustration över andra människors förväntningar och krav på dem som mödrar. De unga kvinnorna är, hävdar hon, aktivt upptagna av att skapa en ny form av moderskap som passar deras livsföring med ett aktivt liv utanför hemmet. Hon tolkar deras agerande som en omdefiniering av vad en mamma ska vara och att detta i sin tur förändrar vad en pappa och ett barn ska vara. Brembeck uppehåller sig länge vid diskurser om moderskap och kvinnlighet främst baserade på anglosaxisk forskning. Dessa känns för allmänna för att ge en djupare förståelse för de kulturella kategorier, värden och förväntningar som de unga mödrarna tar spjärn emot. Jag saknar därför analyser av de diskurser som formar bilderna av den goda modern som kvinnorna vänder sig mot. Hur definieras den goda modern i dessa?

I tre bidrag är kulturell förändring ett viktigt tema. Katarzyna Wolanik Boström fokuserar synen på kön och könsidentiteter i dagens starkt föränderliga polska samhälle. Hon för sin diskussion utifrån ett ungt pars livshistorier. Makarna formar sina könsrelationer i brytningspunkterna mellan de socialistiska idealen som de vuxit upp med, de tidigare förbjudna men i och med murens fall på nytt uppflammande katolska idealen och de nya individualistiska idealen, det ökande utbudet av expertråd och de nya ekonomiska förutsättningarna. Wolanik Boström ger en fängslande inblick i samhällsomvälvningarnas stora påverkan på familjeideal och könsidentiteter.

Lena Gerholm ställer frågan om hur kvinnor som vuxit upp med västerländska ideal upplever förväntningarna på sig i den muslimska familjesfären. Utifrån tre engelska kvinnors berättelser diskuterar hon hur kvinnorna hanterar skillnaderna mellan värdesystemen. En betydelsefull skillnad mellan den västerländska kulturen och den muslimska är synen på kvinnans kropp. I det västerländska samhället smyckar sig kvinnan i hög grad för det offentliga livet, medan den muslimska kvinnan förväntas smycka sig enbart för sin man inom hemmets ram. Då använder hon ”raffsets”

tillsammans med smink och parfym. Kvinnorna i Gerholms studie var negativa och avvisande till den arabomuslimska synen på den kvinnliga kroppen med förväntningarna att kvinnan ska smycka sig för sin man. Deras berättelser uppvisar ett jämställdhetsideal som främst tar sig uttryck i en önskan om kontroll över den egna kroppen. Gerholm tolkar kvinnornas reaktioner på de kroppsliga aspekterna av kulturen som att dessa är de svåraste att ta till sig vid mötet med en ny kultur. Hon refererar till Bourdieus habitusbegrepp och hans antagande att de sinnliga praktiker som är nedlagda och förankrade i kroppen är de mest trögföränderliga. För den muslimske mannen symboliserar kvinnans utsmyckning hennes kärlek till honom och den markerar gränserna mellan könen. En kvinna som inte smyckar sig suddar därmed ut gränserna mellan sig och sin man och underlåter att bekräfta hans manliga identitet. Gerholm betonar att de muslimska männens sätt att hantera sina hustrurs annorlunda värdesystem är en angelägen forskningsuppgift liksom skillnaderna mellan förståelsen av manligt och kvinnligt i muslimskt och svenskt jämställdhetsideal.

Susanne Lundin utgår från berättelsen om ett pars upplevelser på en fertilitetsklirik för att diskutera hur det medicinska bemötandet påverkar mannens och kvinnans identiteter. Det är en tät analys av många sammanvävda diskurser om sexualitet, kärlek, kvinnlighet och manlighet. På fertilitetskliniken möts mannen av en värld där moderskap och kvinnliga värden har en framträdande position till skillnad från de flesta andra sammanhang. Manligt och kvinnligt definieras i termer av reproduktionsförmåga och sexualitet. Den manliga identiteten knyts till potens och virilitet och ofruktsamhet blir därför ett starkt slag mot hans självkänsla. Barnlöshet medför också för kvinnan att hon känner sig ifrågasatt både som person och kvinna, men hennes självkänsla är inte främst knuten till hennes sexualitet utan till oförmågan att bli mor, att få ett barn att ta hand om och att bli delaktig i kvinnogemenskapen kring moderskapet. Moderskapets sociala dimensioner, omsorgen om barnet och gemenskapen med andra ser Lundin som en anledning till varför många av kvinnorna i hennes studie såg adoption som ett alternativ till medicinsk behandling. Många av männen föredrog konstgjord befruktning för få ett biologiskt sett eget barn. Också män som själva var infertila föredrog spermiedonation, både männen och kvinnorna såg det som att mannen på så sätt blev delaktig i den biologiska relationen genom kvinnan.

Alla som vill orientera sig i etnologisk familjeforskning bör läsa antologin. Många av bidragen är mycket intressanta och välskrivna, men det saknas en röd tråd, och som ofta är fallet med antologier är den en aning tung att läsa rakt igenom. Min bestående reflektion är ändå att det finns mycket av intresse att diskutera i artiklarnas tolkningar och resonemang.

Clarissa Kugelberg, Gävle

Maja Jacobson: *Gör kläderna mannen? Om maskulinitet och feminitet i unga mäns bruk av kläder, smycken och dofter*. Carlssons, Stockholm 1998. 331 s., ill. ISBN 91-7203-289-8.

Ett rikt intervju- och observationsmaterial om hur unga män formar sitt yttre redovisas i Maja Jacobsons nya bok. Den har goda möjligheter att nå en bredare läsekrets både genom ämnesvalet och uppläggningsen med individuella porträtt som är livfulla och medryckande. Framställningen hänger samtidigt ändå väl samman genom att urvalet av informanter på ett lätt överskådligt sätt knutits till olika utbildningar. Det finns också en genomgående könspolitisk frågeställning som är engagerande och viktig, nämligen om unga mäns klädbruk innebär en förändring av relationerna mellan könen i utjämnande riktning. Valet av Umeå som plats för undersökningen känns som ett lyckokast, eftersom stadens ungdoms scen är ovanligt varierad. Som bekant är den även centrum för rörelser med anknytning till veganism och straight edge. Särskilt intressant är att ta del av intervjuer med dem som befinner sig i ytterkanterna av stilar som i medierna bara beskrivs renodlade. Stilblandning och förändring uppmärksammas i detalj. Figurgalleriet är omfattande eller snudd på överväldigande. Först när man börjar fundera litet ser man att det finns viktiga luckor. Det gäller t.ex. högerextremister, vilkas existens i alla fall noteras. Om någon av männen är homosexuell, så får man hur som helst inte veta det, vilket är en smula märkligt när ämnet är hur män uttrycker identitet. Kön uppmärksammas, men inte sexualitet.

En av undersökningens kvaliteter är att visa på livsstilars fysiska förkroppsligande, ett mycket mer komplext sammanhang än att bara studera kläder som tecken i en kommunikation. Ett exempel får förtydliga. Som vegan äter en av de intervjuade förstås inte kött. Men han kan inte heller ha skinnskor på fötterna.

Engagerat berättar han om skodon av syntet, som han menar idag är bättre än ”äkta skor”. På så vis sker en återkoppling mellan den egna kroppen och veganismen, som förstärks och elaboreras av mervärdet att livsstilen inte bara gör något för själen – utan också för fötterna. Av mödorna och glädjen i att klä sig rätt formas praktiker som både stödjer och hindrar de livsideal informanterna ger uttryck för. Det är ett positivt steg bort från ett reduktionistiskt perspektiv begränsat till attityder eller värden. Kläder är genom sin materialitet mer än tecken. Ekonomiska målkonflikter som tvingar fram prioriteringar och kompromisser är ett återkommande ämne. Särskilt minns man en yngling som fortfarande bor med föräldrarna. Han är ekonomiskt beroende och utlämnad åt mammans godtycke när hon väljer schampo åt familjen. Om produkterna djurtestats eller inte, det kan han inte veta, säger han och markerar en intressant gräns för hur långt han kan realisera sin livsstil. En mängd andra exempel finns. De är spännande att ta del av som maktrelationer mellan de intervjuade och andra unga män, mellan unga män och unga kvinnor och mellan de intervjuade och deras föräldrar.

Jacobsons frågor känns genomgående initierade och informanterna presenteras utan alltför mycket av pekpinna. Men i längden blir det mycket att läsa alla dessa uppradade ”klädporträtt”. Ibland längtar man efter en mer tematisk genomgång. T.ex. är märkeskläder något som återkommer i en mängd sammanhang, men ingensans finns någon fördjupning eller anknytning till den omfattande internationella forskningen om varumärken. Jacobsons uppmärksamhet slappnar också ibland på ett sätt som understryker problemet med att ständigt på nytt presentera enskilda personer. Hur intresserad är läsaren av dessa som individer? Själv hyser jag mycket större tilltro till det som Jacobson lärt sig genom att tala med många män, än vad hon kan tänkas förmedla om individen hon bara träffat vid ett enda intervjutillfälle. Mina betänkligheter kulminerar när jag möter porträttet av killen som säger att han klär sig som han gör av rent praktiska skäl. I sitt summerande avsnitt kommenterar förbluffande nog Jacobson att det är just så, han ser ut som han gör av praktiska skäl. Ska det vara analys, referat eller vad? Att människor ofta använder den typen av bevekelsegrunder för att slippa motivera sig vet alla. Samtidigt kan det praktiska spela en roll, naturligtvis. Vad man förväntar sig av Jacobson är väl inte att hon ska genomskåda ynglingens egentliga motiv, men väl att hon som forskare kunde ge källkritiska synpunkter på den här typen av svar. Här blir effekten